

Lyngby Kirke

Kierkegaard og Martin A. Hansen

Foredrag af

Leif Bork Hansen

I. Digte om tilværelsen i stedet for at handle

Martin A. Hansen er født og opvokset i Strøby på Stevns i 1909 i et indre missionsk miljø. Tilknytningen til jorden havde han fra sin far, der var husmand og trangen til at fortælle fra sin mor, der kom fra mere fattige kår end faderen. Martin A. Hansen er fra en tid, hvor litteraturen endnu ikke var skilt ud og forbeholdt en litterær elite. Gaderne lå øde, når skuespilleren Poul Kern læste hans radiatoroman *Løgneren* op i radioen i 1950. Martin A. Hansen fik sit egentlige gennembrud som forfatter i tiåret efter 1945 til sin død i 1955 kun 45 år gammel, efter et intenst liv, hvor han til sidst holdt sig oppe på stimulanser. For Martin A. Hansen var engagementet – at noget bliver ubetinget virkeligt for en – afgørende. Han skrev illegalt under besættelsen om ansvar og drab. Den samme Martin A. Hansen, der engagerede sig mod nazisterne, skrev lige så

ubetinget mod det nationale - i form af racismen. Dette i modsætning til mange, der i dag betragter den nationale kamp mod de fremmede som en fortsættelse af modstandskampen under besættelsen.

Martin A. Hansen så problemet i at være digter og forfatter. Man skal ikke digte om tilværelsen, men handle. Her var han ramt af en Kierkegaardsk dialektik. En dialektik, der allerede begynder med Kierkegaards første egentlige værk *Enten-Eller* (1843) hvor han stiller det spørgsmål, om vi kan nøjes med at forholde os æstetisk betragtede og iscenesættende af tilværelsen som en Johannes Forfører eller som en assessor Wilhelm må vælge.

I sit værk *Frygt og Bæven* (1843) fortæller den pseudonyme udgiver Johannes de Silentio om forholdet mellem helten og digteren. Det er digterens opgave at fortælle om helten – som

Johannes de silentio fortæller om Abraham, der fik befaling til at ofre sin søn Isak. Her skriver Johannes de silentio begejstret: “[S]om Gud skabte Mand og Qvinde, saa dannede han Helten og Digteren eller Taleren. Denne [Digteren eller Taleren] kan Intet gjøre af hvad hiin gjør, han kan beundre, elske, glæde sig ved Helten. Dog er ogsaa han lykkelig, ikke mindre end denne; thi Helten er ligesom hans bedre Væsen, i hvilket han er forelsket, glad ved, at det dog ikke er ham selv, at hans Kjærlighed kan være i Beundring” (SKS 4,112). Kierkegaard giver her udtryk for, at digteren også er glad for, at han ikke er Abraham. Spørgsmålet er: Kan digteren nøjes med at være digter? Sådan skriver Kierkegaard siden i *Sygdommen til Døden* (1849): “Christeligt betragtet er (trods al Æsthetik) enhver Digter-Existents Synd, den Synd: at digte i stedet for at være, at forholde sig til det Gode og Sande gennem Phantasi istedetfor at være det, det er, eksistentielt stræbe at være det” (SKS 11,191).

Denne problematik gennemtrænger Martin A. Hansens ubestridt mest kendte roman, *Løgneren* fra 1950, som er blevet opfattet som en dramatisk gennemspilning af Kierkegaards tænkning (Anders Thyrring Andersen).

II. Symbolske protester

Martin A. Hansen skrev illegalt under besættelsen essayet *Dialog om Ansvar og Drab*. Det er formet som fiktiv samtale mellem Simias og Sokrates. Kunne man bare nøjes med at forholde sig betragende – og lade andre bøde for det manglende engagement?

Sokrates siger til Simias: “Jeg har en Høne, som hver eneste Dag ved Middagstid giver sig til at kagle. Men jeg finder aldrig noget Æg i hendes Rede. Saadan en Høne ærgrer man sig lidt over. Jeg vil nødig kagle uden at lægge Æg, Simias.” (Martin A. Hansen. *Hemmelighedens kunstner* s.124). Det er ikke tilstrækkeligt at kagle! Lader altså Martin A. Hansen Sokrates sige. Sokrates fortsætter:

“[E]r du blevet af den Mening, at vi ikke kan nøjes med harmløse symbolske Protester, men at vi virkelig maa yde noget – og vi kan vist ikke saa godt være bekendt at sidde med Hænderne i Skødet, hverken for Landets Skyld og Fremtidens Skyld eller for de Kammeraters Skyld, der i andre Lande bløder og slaas for samme Idealer som vi, for de kæmper jo for os, og bør vi saa ikke hjælpe dem – vil og skal vi yde vort bedste, maa vi hindre disse Stikkere i at ødelægge det hele... de bringer Forstyrrelse og Forvirring i Modstandsbevægelsen, med et enkelt Kup

kan de ødelægge mange Menneskers Arbejde gennem Maaneder, og blot én dreven Stikker kan være farligere for Patrioterne end hundrede, ja tusinde Soldater?”

Hvem ville være at foretrække til at udføre disse stikkerdrab? Hertil siger Sokrates: “[V]ar du Dommer, Simias, hvem vilde du saa vælge til Redskab – en raa og afstumpet Person eller et ansvarsbevidst Menneske? Du vilde give dette forfærdelige Hverv til den sidste: Glem da ikke den Mand, vi giver Ordre til at gøre det og vend din ikke fra ham.” Hermed gør Martin A. Hansen sig i virkeligheden ansvarlig med dem, der foretog stikkerdrab.

III. Den dobbelte erindring

Martin A. Hansen er almuens digter. Han søger sin oprindelighed i det, han kom fra. Han er som nævnt født i Strøby. Det er blevet sagt, at Stevns har samme betydning for Martin A. Hansen som Himmerland som hjemstavn havde for Johannes V. Jensen med hans *Himmerlandshistorier*.

Således vil skolelæreren Johannes Vig i *Løgneren* lære folk på Sandø: “landets og slægternes erindringer.” Heri er han talerør for Martin A. Hansen.

Martin A. Hansen er i dansk litteratur overgangsskikkelsen fra det gamle almuefællesskab til moderniteten – opbruddet – med det enkelte, isolerede menneske, der er kommet udenfor fællesskabet.

Men der er også en anden erindring hos Martin A. Hansen. Nemlig den angst, skyld og forbrydelse, som civilisationen havde bragt.

Martin A. Hansen sidder en nat i november 1946 – altså efter krigen – i sit studereværelse og skal have et manuskript færdigt til næste dag uden at have fået skrevet noget. Da rammer ét af børnene, der sover inde bag væggen med bogreolerne, med en albue væggen. Martin A. Hansen ser op og får øje på et avisudklip fæstnet med en tegnestift til reolen. Han kan kun læse overskriften: “De dødes skygger staar endnu paa hvide mure i Hiroshima.” (*Martin A. Hansen. Hemmelighedens kunstner*, s.136).

Det gav et stød i ham. “Det fik hele huset til at ryste, forekom det en. For ved Hiroshima og i andre byer gik der mange børn til,” skriver han (smst. 137).

Da kommer over Martin A. Hansen det tvivlsomme i bare at bruge sit liv på at være digter og sådan blot at være snylter og tilskuers. Sådan skriver han: “Nej, den værste

fejl er nok ikke, at man kan komme til at skrive noget fejlfuldt – skønt det kan være forfærdeligt nok. Synden er at snylte. At gribe ulykken som et godt „emne“, udsugende den paa edderkoppens vis. At være tilskueren, der i sig mærker æstetens varme, naar der er formet en smuk frase om skyggerne i Hiroshima.”

Derfor fortsætter Martin A. Hansen:

“Det skal ikke kommenteres, men hænge der ved væggen, bag hvilken de sover, og det skal kun sige, hvad det siger:

De dødes skygger

staar endnu

paa hvide mure i

Hiroshima” (smst.137).

Martin A. Hansen tilføjer: “Man maa da ustandselig fejle eller fristes til at blive snylter og gøre elegante skrifter om tiden, da kan man tie, man kan forskanse sig, ikke for at være en uskyldig, for det kan man ikke være, ej heller i isolationen, men bygger værn om sig for at faa ro til at søge i dybden, at man maaske kan naa ned til de levende vande, der kunde forny denne syge kultur.”

Sådan kan en forfatter have “mure af bøger om sig, faste svære volde.” Men det bliver

der alligevel ikke fred af, for i reolerne strides værkerne. Heriblandt nævner Martin A. Hansen: Kierkegaard og Marx. “Men,” spørger han, “er det alligevel ikke hans pligt at søge fordybelsen, at søge aandens rolige tugt og løndomsfulde faderlighed, saa erkendelsen bliver inderliggørelse? Jeg spørger atter...

Men hvad da, naar han i stilheden hører de svage lyde fra sovende børn, der er som de, der brændte op i byerne, hvad da naar huset kommer til at skælve, og bøgerne synes at synke sammen i støvdynger, og han ser dette undergangsvers staa skrevet som et mene tekel paa sin væg:

De dødes skygger

staar endnu

paa hvide mure i Hiroshima.”

Martin A. Hansen sammenligner avisudklippets overskrift med et *mene tekel* på væggen! Det *mene, mene, tekel, ufarsin*, der som skriften på væggen varslede Babylons konges fald.

Martin A. Hansen vender tilbage til det samme godt to år efter - en nat i december 1948 - og skriver: “Maaske de hvide mure

med skyggerne ikke mere staar i Hiroshima, maaske de er revet ned eller et enkelt stykke mur er kommet paa museum, den brunede papirlap med sit domsvers er dog lige gyldig, lige rystende. Et symbol paa vor civilisations angst, skyld og forbrydelse. I Hiroshima og alle de andre steder gik der mange børn med – et vers om skygger, der endnu stod paa væggene i Maidaneks gaskamre, vilde betyde det samme, betyde verdens synd – og det forholder sig da med vor kultur som med de gamle fordærvede kulturer, der gik under, skønt de søgte at holde sig i live ved børneofre. Og man kan begrave de døde, men ikke deres død. Man kan bygge huse over deres dødssted, men de frygtelige vers om deres skæbne gror op gennem huset. Og poesien slipper ikke, den maa ustandselig vende tilbage og se stederne og atter gennemisnes af kendsgerningerne” (smst.142).

Martin A. Hansen nævner Hiroshima og Maidanek. Maidanek var en tysk koncentrationslejr i Polen. Martin A. Hansen ser faren i en inderliggørelse, der intet har med virkeligheden at gøre. Hos Martin A. Hansen hang avisudklippet på reolen på den væg, bag hvilken hans egne børn sov.

Martin A. Hansen skriver natten i december 1948: “Grækerne lærte at tænkningen begynder med undren. Men Kierkegaard sagde imod dem, at den begynder i fortvivlelsen.” Hertil svarer Martin A. Hansen, at han ikke er tænker eller mand for på rette måde at dømme imellem dem. Han ville ikke ønske at nogen skulle miste den enkle forundring: “Og dog, hvad er du, om du ikke har kendt fortvivlelsen?” (smst. 143).

IV. En national Kamp. En Racernes Kamp

Martin A. Hansen udsendte i 1946 *Tornebusken*. Den samme Martin A. Hansen, der legitimerede likvidering af stikkere, tog lige så afgjort afstand fra nationalismen, og det i sin yderste konsekvens som racisme. Det kommer frem i *Midsommerfesten*, der indgår i *Tornebusken*.

Her fortæller Martin A. Hansen om en neger, der for ringe betaling af markedspladsens teltholder stiller op til den ene boksekamp efter den anden, for at skaffe penge til sin kone og børn. Negeren er taknemlig over teltholdereren, der i virkeligheden udnytter ham: “Negeren stod udtryksløs og ventede i et Hjørne af Ringen, medens den store, lyse Smed fik Handskerne paa. Teltet var stoppet af Mennesker, saa det var ved at revne. Der

blev stegende hedt, kvalmende, tungt at aande. Man hang over hverandre, smeltede næsten sammen til én Klump. Men den sjælelige Forening var stærkere end den fysiske. Man blev et stort, tørstigt, graadigt Væsen. Og Sjælsknylderet elskede den lyse, nordiske Kæmpe. Og det hadede det høje, graa, skyggeagtige Dyr. Lidenskabeligt levede Klumpsjælen med i Kampen mellem Hero og Dæmon. Det var en national Kamp. Det var racernes Kamp. Denne Neger maatte for enhver Pris slaas ned." (*Tornebusken: Midsommerfesten*, s.164(1964)).

Georg, der var til stede i teltet, siger til Alma om negeren: "Jeg begyndte med at eksperimentere med ham. Jeg fik ham til at holde een eller maaske to Kampe mere. Da jeg saa ham første Gang, var jeg med det samme klar over, at han fysisk var kaput og havde været det længe. Han har maaske været det fra den første Kamp. Han har maaske været det i Maaneder. Han var saa færdig som nogen kan være. Han var tærsket fuldstændig i Smadder."

Georg siger om sig selv: "Jeg er stærk, Alma. Jeg har en Karakter og en Vilje, der er meget stærkere end min Fysik, og jeg har endda en stærk Fysik. Jeg er uhyre stærk, hvis jeg trodser, hvis jeg hader. Men jeg skal trodse,

forstaar du. I Trods, i Had kunde jeg ogsaa staa som den Neger dér, til jeg var slaet i Smadder. Jeg ved det, jeg har prøvet det. Jeg har prøvet det næsten til Grænsen, hvor man knækker. Men han stod ikke i Trods, Alma. Han stod ud over det fysisk mulige, men jeg aner ikke hvordan. Ja, Børnene, Konen og saa videre. Man kan sagtens sige Ordene. Men det der ligger i dem, du. Det, der er i dem, du." Georg siger om negeren: "Hvad er det, Menneske? At en stærk Mand, en Mand som jeg, kan staa af Had, til hans Krop er slaaet i Smadder, det er klart, det forstaar jeg. Ja, hvad er det for noget. Jeg gjorde ham svagere, vi pjattede om Blomster, og jeg gjorde ham blød som en Smørklump, da jeg raabte det med Børnene ind i Øret paa ham. Og da stod han. Ja, jeg prøvede ham. Jeg maa jo vide det. Det var faktisk mig, der tampede ham" (smst. 230).

Georg konfronteres med noget andet end had og trods, med noget andet end trangen til at destruere. Negeren er hel i sin uforbeholdne åbenhed, i sin kærlighed til hustruen, børnene! Til blomsterne. Også i sin åbenhed over for teltholderen, der kynisk udnyttede ham, eller over for Georg, der tillistede sig hans fortrolighed, for at gøre ham svag. Man må huske at det var tiden

hvor man fascineredes af det ariske, af den lyse nordbo.

Martin A. Hansen skrev om "Klumpsjælen" – mængden i bokseteltet – at den lidenskabeligt levede med i kampen mellem hero og dæmon. Den lyse nordbo som "hero" – helten – og den sorte neger som dæmonen! Men hvem er det, der er dæmonen - den lukkede, hadende og trodsende -, når det kommer til stykket?

V. Arrene på egen krop

For Martin A. Hansen var det, at læse Kierkegaard at læse ham som en kommentar til de rædsler, som hans egen samtid havde været vidne til. Således skriver han i 1948 i *Tanker i en Skorsten*: "1843-46 udgav Søren Kierkegaard de store skeptiske Værker, der nu kan læses som en vægtig Kommentar til vor situation, men som Samtiden nærmest regnede for Fantasteri eller for en Cifferskrift, hvortil der fattedes Kode. Det er ikke saa faa af dette Slægtled, der kan finde Koden i Arrene paa deres egen Krop" (citeret efter Th. Bjørnvig: *Kains Alter. Martin A. Hansens Digtning og Tænkning*, s 585(1964)).

Til de store skeptiske værker fra den periode hører ikke bare *Enten-Eller*, *Frygt og Bæven*, men ikke mindst *Begrebet Angest* fra 1844.

"Martin A. Hansen havde nok ikke fordybet sig saa intenst i Søren Kierkegaards Værker, hvis ikke han havde haft haardt Brug for det," erklærer Thorkild Bjørnvig. "En Digter studerer ikke Filosofi for at faa en Løsning, positiv eller negativ, men for at skærpe sin Diagnose og udvide og fordybe sin Vision" (smst.584). Her er det ikke mindst Kierkegaards *Begrebet Angest*, med dens diagnose på, hvad det dæmoniske er, der spiller en afgørende rolle i Martin A. Hansens roman *Løgneren* fra 1950.

VI. Kierkegaards dæmoni-diagnose spejlet i Martin A. Hansens *Løgneren*

Først Søren Kierkegaard. Han taler i *Begrebet Angest* ikke bare om en angst for det onde, men en angst for det gode! Det kalder han den dæmoniske angst! Dermed bliver den dæmoniske i sin indesluttethed mere og mere ufri, "gjør sig selv til en fange. Friheden er bestandig communicerende" erklærer Kierkegaard og føjer til i en parentes: "selvom man vil tage et Hensyn til den religieuse Betydning i Ordet, gjør det ingen Skade"(SKS 4,425). Her tænker Kierkegaard naturligvis på Nadveren (communionen).

Søren Kierkegaard henviser til en dæmonisk, der i N.T. siger til Kristus, da han nærmer sig:

τι εμοι και σοι [ti emoi kai soi]? (SKS 4,426). Det er græsk og betyder: Hvad har vi med hinanden at gøre? Og sådan i forhold til hinanden.

Degnen introducerer sig selv på følgende måde i *Løgneren*: "Mit navn er Johannes Vig. Sig ikke det navn for hurtigt, Natanael. Johannes Vig" (*Løgneren* 1992(1950), s.10). Hvis det udtales for hurtigt bliv Vig til Svig! Han hedder Johannes – Johannes Vig – og man kommer til at tænke på navnesammenfaldet med Kierkegaards Johannes Forførelseren – fra *Enten-Eller*. Johannes Forførelseren, der sidder og skriver dagbog, og i sin dagbog nyder sin forførelseskunst af Cordelia. Han er ikke bare som en Don Juan en umiddelbar forfører af alle de kvindeskørter han kan komme i nærheden af, men en reflekteret forfører. Johannes Vig fortæller til sine kollegiehæfter om Annemari. Johannes Vig skriver sine optegnelser i en fiktiv samtale med den opdigtede Natanael – opkaldt efter apostlen, i hvem der ikke fandtes svig! Påkalder Natanael – som samvittigheden.

Allerede på de første sider optræder Annemari. Hun spørger på et tidspunkt Johannes Vig, der har været skolelærer for

hende på Sandø, om han aldrig har gjort noget vildt.

Overalt opdager man, hvordan dagbogsskriveren – jo mere han vil gøre sig til samvittighedens talerør afslører sig som det modsatte. Som kierkegaardske cartesianske dukker eller djævla, der, når man slipper dem, stiller sig på hovedet (Jf. SKS 4,433, note, jf. Gitte Wernaa Butin i *Arvesyndens skønne Rose*, 2002, s.57 (red. David Bugge)). Johannes Vig dækker sig ind bag samvittigheden, men jo mere han føler sig "fejlet og prydet," desto mere opdager han, hvor løgnagtigt hans forehavende er. Det er degnens opgave på øen – i præstens fravær – at holde Gudstjeneste. Og den tekst han kommer til at prædike over er netop Jesu uddrivelse af dæmonerne på tredje søndag i fasten. Hvor teksten lyder: "Når den urene ånd udfarer af mennesket vandrer han igennem tørre steder og søger hvile; og når han ikke finder den, da siger han: jeg vil vende om til mit hus, som jeg gik ud af. Og når han kommer finder han det fejlet og prydet. Da går han bort, og tager syv andre ånder med sig, som ere værre end han selv, og når de kommer, bo de der; og det sidste bliver værre med dette menneske end det første" (smst. 96). Jo mere Johannes Vig gør

sig fejlet og prydet, desto værre opdager han, at det går.

Sådan går det i forhold til Annemari, der har barnet Tom med Oluf. Oluf var gået ud med Niels. Niels var blevet på havet. Efter Niels' druknedød blev Oluf en anden. Mens han er borte fra øen flirter en tilrejsende ingeniør Aleksander (i virkeligheden hedder han Harry) og Annemari med hinanden. Johannes Vig husker hele tiden Annemari på Oluf. Også ingeniøren huskes af Johannes Vig – på Oluf. Hvorfor gør Johannes Vig det? Er det, fordi han selv er optaget af Annemari, men af samvittighedsgrunde ikke tør tage hende – selvom hun lader ham forstå, at hun godt vil have ham? Ja, viser ham et brev, et opsigelsesbrev til Oluf (Degnen agerer også postmester på øen). Også i forhold til Oluf, viser det sig, at hans engagement måske ikke er slet så éntydigt, idet han kunne have standset Oluf og Niels i at gå på havet den dag. Og dermed have hindret at Niels druknede. Måske trængte Oluf til at vise handlekraft og komme fri af sin mor (som i virkeligheden hadede Annemari, der ikke var af hendes kød og blod).

Og således også i forhold Rigmor på Næsgård. Rigmor, gift med den driftige fremskridtvenlige Frederik, om hvem det blev

sagt at han gik ind for konebytning som udtryk for den nye tids frisind.

Også her driver Johannes Vig et dæmonisk spil med Rigmor. Da Oluf kommer tilbage med båden, efter at isen er brudt, og Johannes Vig bliver klar over, at Oluf ikke har noget imod bruddet mellem ham og Annemari, løber han, Johannes Vig alt, hvad han kan hen til Annemari. Men da er det for sent. Annemari rejser fra øen med ingeniøren. I ond erotik går Johannes Vig hen og går i seng med Rigmor. Rigmor bliver klar over, hvordan det er fat med Johannes Vig. Alligevel er det hende, der rammer ham med sin selvopofrende kærlighed til ham.

Alligevel giver Johannes Vig afkald på hende. Johannes Vig kommer på en måde til at forløse hende – selv uforløst.

Johannes Vig siger til hende: "Er det nu det at man for at tale i gammel stil har bedrevet hor med sin næstes hustru, der er det værste. Ikke i mine øjne. Men at man gjorde det for at gøre fortræd, for at ødelægge."

Dertil siger Rigmor: "Du sagde før, at du troede på Gud. Var det ikke væmmeligt at sige det her?"

[Johannes]: Nej, her passede det.

[Rigmor]: Det forstår jeg ikke, Johannes. Jeg tør ikke vove at snakke med om store spørgsmål, om verden, krigen og hvad meningen er med livet. Jeg har kun mit eget liv. Og jeg har i grunden altid haft det godt og alligevel er mit liv blevet meningsløst. Hvordan kan man da tro på en Gud?

[Johannes]: Det må man. Når du kommer til meningsløshedens yderste, da ser du at det hele er en valplads, hvor to magter slås. Et ingenmandsland gives ikke” (smst. 164-165).

Johannes Vig har intet forløsende forhold til Gud. Degnen fortæller fra søndagen i kirken: “Jeg syntes der gik en forbi mig, og at jeg fik et slag, så jeg måtte flytte mig lidt” (smst. 97).

På linje hermed beretter Johannes Vig mod slutningen: “Jeg stod på offerstenen og tænkte: her skal du vælge, her skal du ofre. Mere turde man vel heller ikke sige. Jeg er blevet for gammel til at man tør love, hvad man ikke ved om man kan holde. Jeg kan sige jaja eller nejnej, men hvad andet et menneske som jeg siger, er i grunden bedrag. Jaja eller nejnej. Flugten er forbi, men drømmen er også slukt. Ja, jeg kan vælge min skæbne, og jeg kan slås, men jeg kan ikke vokse. Jeg kan ikke gøre mig selv om, det ved man dog. Kun knappestøberen kan støbe en

om hvis han vil. Min afmagt og min synd er stor, for jeg kender kun Guds nærhed når han slår mig hårdt.”

Johannes Vig peger på en mulighed, han selv står udenfor.

Der er i kirken et stenhovede oppe i koret, som degnen hefter sig ved under gudstjenesten.

Han vender tilbage til stenhovedet sidst i bogen, hvor han tænkte på at gå ind i kirken og se stenhovedet, men alligevel ikke går ind: “Det må være dødens, undergangens hoved, glemselens og meningsløshedens hoved. Man kunne også sige at det hoved bar selve dødens, øens ansigt, så koldt og frygteligt dette ansigt er, når naturen har besejret os. Men”- fortsætter han – “dette hoved, denne død, er i koret sat, så døden må stirre lige op på opstandelsens symbol, som forstanden ikke begriber. Denne opstandelsestanke sidder endnu som en harpun i øens krop.”

Johannes Vig er som spændt ud mellem stenhovedet og opstandelsens symbol, som forstanden ikke begriber.

Kun sådan er stenhovedets ansigt til at udholde - naturens, dødens, undergangens, glemselens hoved – ved at det stirrer op på

det opstandelsens symbol, som forstanden ikke begriber.

Han peger altså på en mulighed, han alligevel selv står udenfor.

“Der er en anden slags mennesker til, det ved jeg. Der er sind i hvem hændelsen, følelsen virker forløsende. De forvandles, grønnes som planter der har stået i skygge. I dem er der vækst, og elsker de, da blomstrer de og sætter frugt selv om de ikke lever lykkeligt. Jeg tror, at hun, som jeg har gjort mere ondt end nogen anden[Rigmor], er sådan et menneske. Jeg er ikke sådan et menneske” (smst. 181).

Johannes Vig ved godt at hans overanstrengte idealisme fører ham ud i løgnagtighed. Han kommer uvægerligt til at hævne sig på det liv, han ikke fik! Den idealisme er der intet forløsende i. For at citere Martin A. Hansen fra *Midsommerfesten*: “Helvede brænder i vor Idealisme”. Thorkild Bjørnvig tilføjer om en sådan idealisme: “[D]en har vel bl.a. været medvirkende til, at Barmhjertighedens Religion fostrede Inkquisitionen,” (*Kains Alter* s. 218). En idealisme uden forløsning, uden opstandelsestro.

For Kierkegaard drejede det sig ikke om at forblive i den selvkredsende refleksion – men

at reflektere sig ud af refleksionen – nå frem til en ny enfold.

Sådan er det også for Martin A. Hansen. Det sidste, Martin A. Hansen udgav, var et forord til Herman Melvilles roman *Moby Dick*. Der skrev Martin A. Hansen: “Den flueøjede moderne bevidsthed spalter og opløser næsten alt, frem for alt menneskelig sjæl. Det allerbedste hos de store fortællere er ikke fantasien, ikke tankens høje flugt, det er den vidunderlige tilgift, men de giver, som Blicher, det der synes simplest, men er sværest af alt: Vreden er virkelig vrede, sorg er sand sorg, glæden er glæde, det er virkeligt” (citeret efter Frederik Nielsen: *Martin A. Hansen. Møder med en digter og hans bøger*, 1961, s.85-86).

Da Johannes Vig sidder i kirken om søndagen, hvor han skal prædike, tænker han: “[H]er er nogle for hvem Guds ord er så reelt som jorden i marken, som saltet i havet. Det er det for den tavse Robert og den snakkesalige Kristian. For dem er alt her lige så virkeligt som en bakke kroege der sættes i søen. Og nu i stilheden sidder disse sjæle og bliver kernen i et fællesskab som langsomt fastner. De er mine mægtige fjender” (smst. 91). Som degnen, stående uden for fællesskabet, netop kommer til at pege på.

Leif Bork Hansen

Lyngby sognegård

2800 Kongens Lyngby

Torsdag den 22. september 2011